

Vojnoadministrativni ustroj Vojne krajine u 19. st.

Marušić, Davor

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:934111>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Davor Marušić

Vojnoadministrativni ustroj Vojne krajine u 19. st.

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Dvopredmetni sveučilišni preddiplomski studij Povijesti i Filozofije

Davor Marušić

Vojnoadministrativni ustroj Vojne krajine u 19. st.

Završni rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13.09.2020.

0122227561

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	4
2.1. Reforme 18. stoljeća	5
2.2. Temeljni regulacijski dokumenti i časnički sloj	8
2.3. Vojnoadministrativni ustroj u 19. stoljeću	11
2.4. Svakodnevni život krajišnika	16
3. Zaključak.....	19
Literatura.....	20

Sažetak

Vojna krajina 19. stoljeća i njezin vojno-upravni sustav rezultat su dvadesetogodišnjih reformi koje su započele još 30.-ih godina 18. stoljeća. Rezultati tih reformi su stvaranje pukovnijskog sustava te podjela teritorija Vojne krajine. Osim što su nove jedinice služile za povećano novačenje u krajiške vojne redove, one su također predstavljale jednu intrigantnu simbiozu civilne i vojne vlasti koja je bila u rukama krajiških pukovnika. Reforme i propisi doneseni u 18. stoljeću značajno su utjecali na život prosječnoga krajišnika koji je u 19. stoljeću bio opterećen, ne samo tlakom, već i porezom. Časnici su, s druge strane, imali dugi niz povlastica, pogotovo viši činovi, čiji će položaj i autoritet biti tek ograničen Osnovnim krajiškim zakonima iz 1807.g. Život krajišnika bio je konstantno balansiranje između vojnih obaveza i službi te borbe za osiguranje vlastite egzistencije. Unatoč svim problemima Vojna je krajina u svakom trenutku mogla, u kratkoročnom vremenu, osposobiti vojsku od 50 tisuća ljudi.

Ključne riječi: Vojna krajina, krajišnik, časnik, hijerarhija, pukovnije

1. Uvod

Tema ovoga rada prikazivanje je izrazito sofisticiranog vojno-administrativnog sklopa uprave Vojne krajine. S pravom bismo mogli reći kako je Vojna krajina jedan neponovljivi fenomen u povijesti čovjeka. Ništa ranije nije bilo ni slično onome što je postojalo na području hrvatskih, srpskih, rumunjskih i niza drugih zemalja u razdoblju od 16. pa sve do kraja 19. stoljeća. Mogućnost da se u budućnosti javi nekakva slična tvorevina je vrlo mala jer da bi se stvorilo nešto poput Vojne krajine potrebno je da se veliki niz uvjeta prvotno ispuni. Slom koalicijske vojske protiv Osmanskog Carstva na Mohačkom polju bio je prvi uvjet, zatim odabiranje moćne dinastije poput Habsburgovaca za nove vladare. Sam sustav koji je nastao sredinom 18. stoljeća, a trajao je sve do 1881. jednako je intrigantan kao i njegov nastanak. Pristup opisivanju ovog fenomena bit će kao što je i naslućeno. Prvo ćemo prikazati koje su to reforme postavile temelje za istinski „vojnu“, a ne dotada obrambenu Krajinu. Kako je i zbog kojih razloga uveden sustav pukovnija i regimenti koji se zadržao sve do kraja Vojne krajine. Naposljetku, trebat će prikazati na koji su način svi ti procesi izravno i neizravno utjecali na život prosječnoga krajišnika. Ukratko će biti opisana i hijerarhija među činovima i način na koji su koegzistirali oni međusobno, ali i u zajedništvu s krajišnicima. Što se tiče dosadašnjih istraživanja ove tematike, mnogi smatraju kako je ona i dalje nedovoljno istražena ili bolje rečeno tako je smatrano bilo 90-ih godina prošloga stoljeća. Do sada su se pokazali radovi i autori koji su detaljnije obradili najniže strukture vlasti poput Kristine Milković, koja je opisala utjecaj dvaju temeljnih zakonskih propisa Vojne krajine na prava krajišnika i časnika. Alexander Buczynski u zadnjih je 15 godina napisao mnogostruke radove koji opisuju život krajišnika, što unutar određenih gradova, što općenito. Djelo Karla Kasera *Slobodan seljak i vojnik* odličan je primjer jednog takvog djela koje opisuje život prosječnog krajišnika i predstavlja osovinu ovoga rada, s druge strane povjesničari 19. stoljeća su najfascinantniji, zato što su oni pisali i razmišljali o tome kako da se Vojna krajina uspije održati premda je već djelomično bila ukinuta 1869., opisivanje života krajišnika i upravne strukture im očito nije bio jedan od prioriteta. Možda je to bio samo rezultat pritiska državnog vrha da se nađe argumentacija za njezino zadržavanje ili je posrijedi jednostavno činjenica da bi Austro-Ugarska Monarhija ostala bez jedne velike taktičke prednosti, kako u vojnom tako i u političkom smislu. Cilj ovoga rada je pokazati proces nastajanja spomenutoga sustava u 18. stoljeću i na koji je način on utjecao na najniže podanike, seljake i vojnike.

2.1 Reforme 18. stoljeća

Ako bismo govorili o bilo čemu što je povezano s Vojnom krajinom, 18. stoljeće bilo bi nezaobilazno u bilo kojem pogledu. Htjeli mi govoriti o gospodarskom planu, teritorijalnoj podjeli pa čak i o samoj vojnoj hijerarhiji. U ovom su razdoblju na čelu carstva vladali najistaknutiji vladari, oni koje smo naučili prozivati kao ogledne primjere prosvijetljenih apsolutističkih vladara. Marija Terezija bila je začetnica reformi koje su zahvatile cjelokupno carstvo, stoga nema ništa čudno u tome da su za vrijeme njezine vladavine donesene i reforme koje su se odnosile prvenstveno na Vojnu krajinu. Općenito, sustav Vojne krajine 19. stoljeća jest rezultat svih pokušaja reformi uprave u 18. stoljeću. Početak prvih reformi možemo staviti u 30-te godine 18. stoljeća kada se poduzimaju prvi koraci prema stvaranju sustava koji će se održati sve do ukidanja Krajine 1881.g. Osim toga 18. stoljeće predstavljalo je prijelaz između Vojne krajine kapetanijskog tipa na pukovnijski tip ustroja.¹

U 30-im godinama 18. stoljeća prve su reforme one koje je Karl Kaser nazvao prema njihovim provoditeljima, grofovima koji su bili zaduženi za preobražaj Varaždinskog generalata. Jedan od njih bio je Kaspar Ferdinand grof od Cordua, kao voditelj „Univerzalnog vojnog uredbenog povjerenstva“ je 1732. napravio preinake u strukturi generalata. Četiri kapetanije bile su nanovo razgraničene, kako bi vojvodstva (manje teritorijalne jedinice kapetanija) bila u mogućnosti ravnomjerno broj ljudstva osposobljavati.²

Odstupanje, kakvo je dotada bilo vidljivo u teritorijalnoj podjeli vojvodstava Varaždinskoga generalata, imalo je najvjerojatnije sljedeće posljedice. Kao prvo, što je već ranije naslućeno, jedno vojvodstvo moglo je eksponencijalno više ljudstva sveukupnoj kvoti aktivnih krajišnika u generalatu, kao drugo to odstupanje u broju ljudstva najvjerojatnije je donosilo tegobe u logističkom procesu opremanja krajišnika. Carska vlada ipak je u određenoj mjeri opremala svoje vojnike, a pored toga i nakon ranije navedenih reformi povećan broj vojnika postao je i plaćenički. Na razini generalata moralo je biti pripravno u svakom dobu, oko 5 tisuća ljudi. Na razini jednoga vojvodstva to je značilo da otprilike svako od 30 vojvodstava mora imati po 145 ljudi u svojoj kompaniji (od čega je samo 25 časnika bilo plaćeno), pored tih 4350 ljudi bilo je također posebnih pet kompanija husara (konjanici) po

¹ Vojna krajina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 12. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65199>>.

² Karl Kaser, *Slobodan seljak i vojnik I: Rana krajiška društva (1545-1754.)*, prev. Josip Brkić (Zagreb: Naklada NAPRIJED d.d., 1997) 114.

100 ljudi koji su također primali plaću.³ Ovaj postupni prijelaz na plaćeničku snagu označio je početak profesionalne militarizacije vojne krajine. Mnoge se dotadašnje vojne⁴ formacije ukidaju ili prirodno nestaju zbog nedostatka plaćanja službe. Haramlije (hajduci) i njemačke pješačke postrojbe samo su neke od takvih primjera jedinica, doduše pješačke jedinice samo su bile zamijenjene s četiri streljačke postrojbe⁵. Trend daljnje militarizacije Vojne krajine nastaviti će se sve do kraja Vojne krajine u 19. stoljeću. Razlog tome jest to što su Habsburgovci shvatili vrijednost ove jeftine samoodržive vojne snage koju će eksponencijalno sve više upotrebljavati u međunarodnim sukobima.

Ova ideja je bila inkorporirana u reformu koju je, na području Varaždinskog generalata, 1737. namio provesti Joseph Friedrich vojvoda od Sachs-Hildburghausena. Hildburghausenovska je reforma u suštini trebala duplo povećati količinu ljudstva koju je Varaždinski generalat morao pripremati za vojnu obvezu. Umjesto otprilike pet tisuća ljudi, nove regimente koje su zamijenile dotadašnje kapetanije morali su prikupiti otprilike osam tisuća ljudi. Ovih osam tisuća ljudi unutar dviju regimenti trebalo je biti lagano pripojiti redovnim carskim trupama.⁶ Povećanje broja krajišnika, značilo je dodatno financijsko opterećenje za državu, ali ono je također značilo i možda presudno sposobnost za održavanje krajiškog sustava na ovim područjima. Nakon provođenja ove reforme obitelji Varaždinskog generalata nisu davale više samo jednog čovjeka za vojnu rezervu, nego su morale davati još jednu neplaćenu osobu. Hildburghausenovska reforma nije bila ideja samog vojvode, već je on taj zadatak predao jednom od mladih časnika čije nam ime nije ostalo zapisano ili Kaser nije smatrao da je potrebno navoditi njegovo ime u radu.

Osamnaesto stoljeće osim što je bilo razdoblje reformacije Vojne krajine, ono je također bilo i razdoblje njezinog teritorijalnog proširenja. Fedor Močanin to kratko i jasno objašnjava u jednom od svojih preglednih radova kako je tada Vojnoj krajini bio pripojen sav teritorij koji je bio stečen mirom u Požarevcu i mirom u Srijemskim Karlovcima. Osnovno usklađenje organizacijske strukture na području Vojne krajine bit će realizirano tek sredinom ovoga stoljeća putem ranije navedenih reformi i postupnog prelaska na sustav pukovnija i regimenti.⁷ Varaždinski generalat, jedna od najduže postojećih organizacijskih struktura,

³ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik I*, 115.

⁴ Termin *vojne* korišten u jako širokom smislu, hajduci i mnoge ostale jedinice bez vojne obuke koje su austrijske vlasti koristile u borbi protiv Turaka

⁵ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik I*, 115.

⁶ *Isto*.

⁷ Fedor Močanin, „Organizacijske strukture u Vojne krajine do sredine 18. st“, *Arhivski vjesnik* 34-35 (1992): 158, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/68390>.

poslužio je kao svojevrsni eksperiment u potrazi za zadovoljavajućim vojno-administrativnim sklopom. Do pripojenja i stvaranja Slavonskog generalata sustav je već bio u većoj mjeri i oblikovan. S druge strane, što se tiče Karlovačkog generalata sve promjene koje su zahvatile Varaždinski generalat odnosile su se također na njega.

Banska krajina bila iznimka u cijelom krajiškom sustavu. Razlog tome jest taj što je u njoj vrhovni kapetan bio hrvatski ban, od čega dolazi zapravo i naziv ove organizacijske strukture. On je i dalje bio podređen Dvorskom ratnom vijeću u Grazu (do reforme sredinom stoljeća kada vlast nad Vojnom krajinom preuzima Bečko dvorsko ratno vijeće, otprilike 1749.⁸), ali za razliku od velikih kapetana u Karlovcu ili Varaždinu ban je po svojoj službi dobivao upravu nad svojim dijelom Krajine.⁹ Vojni se sistem uprave općenito nije razlikovao od ostatka Krajine u nekom fundamentalnom obliku. Kao i u ostalim područjima Krajine postojao je jedan kapetan i vicekapetan koji su predstavljali vrh uprave jedne kapetanije, ispod njih su se nalazili neplaćeni vojvode koji su predstavljali terenske vođe kompanija, zastavnik, desetnik i bubnjari.¹⁰ Vojvoda je izvršavao funkciju upravitelja nekog područja, kako u civilnim tako i u vojnim pitanjima. Također postojala je funkcija kneza koji je imao iste obveze kao i vojvoda samo što se njegova jurisdikcija odnosila samo na područje jednog sela. Knez je bio biran od strane seljana, a potvrđivan od strane kapetana. Knez je po svemu bio neka vrsta načelnika sela po civilnim pitanjima uz niz obveza vojne prirode, poput zapovijedanja vojnim stanovništvom svoje knežine. U slučaju ako bi knez zapovijedao trupama krajišnika koji nisu primali plaću za svoju službu u vojsci dobivao bi također naslov vojvode.¹¹

Format organizacijske strukture Banske krajine nije se znatno mijenjao u reformama 30-ih godina pod vodstvom vojvode od Cordua i vojvode od Hildburghausena, osim što je bio pojednostavljen i krajnje minimalno doraden. Dvorsko ratno vijeće u Beču ostalo je vrhovno tijelo koje nadzire poslove Banske krajine, ban je ostao vrhovni zapovjednik, a krajina sama po sebi ostala je dijelom Kraljevine Hrvatske. Knežine su bile ukinute zajedno s

⁸ Rainer Egger, „Dvorsko ratno vijeće i Ministarstvo rata kao središnji upravni organi Vojne krajine“, prev. Deana Kovačec, *Arhivski vjesnik* 34-35 (1992): 150, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/68389>.

⁹ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik I*, 209.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ *Isto*, 211.

kapetanijama, a umjesto njih uvedena su dva nova regimentna područja, osim toga u državnom pravnom smislu Banska krajina ipak je ostala u sklopu Kraljevine Hrvatske.¹²

2.2 Temeljni regulacijski dokumenti i časnički sloj

Kada govorimo o dokumentima koji su značajno utjecali na odnose, prava i zadaće krajišnika u 18. i 19., stoljeću na pamet nam dolaze dva temeljito istražena i proučena dokumenta. Riječ je naravno o *Krajiškim pravima* izdanim 1754. i *Osnovnom krajiškom zakonu* iz 1807.¹³ Značaj *Krajiških prava* iz 1754. toliko je velik da je Karl Kaser smatrao kako je izdavanje tih prava predstavljalo jedan strukturni rez u postojanju Vojne krajine. Promjene koje su donesene ovim aktom bile su toliko radikalne i brzina kojom su provedene trajno su promijenile živote onih najobičnijih krajišnika pa tako i oficira koji su im zapovijedali.¹⁴ Ranije citirana Kristina Milković napravila je iscrpnu analizu kako *Krajiških prava* tako i *Osnovnog krajiškog zakona* sve u svrhu detaljnog prikazivanja pravnog i socijalnog položaja časničkog sloja i njegovog odnosa spram običnog krajišnika. *Krajiška prava* predstavljaju konačan korak prema stvaranju profesionalne vojne snage koja će biti osovina za ratne ekspedicije izvan carstva, kao na primjer u Sedmogodišnjem ratu, Ratu za austrijsku baštinu, Ratu za poljsko nasljeđe i na koncu u revolucijama 1848./1849. Za početak časnici su postali nakon 1754. izrazito obvezani sudjelovati u sudskim procesima, osim toga ostatak novih zadaća časnika su uključivale potrebna znanja koja su se mogla steći samo dosljednom edukacijom.¹⁵ Kada pogledamo na količinu propisa, zakonika i niz drugih aktova poput *Građanskog zakonika* (1787.g.), *Općeg građanskog zakonika* (1811.g.), *Općeg reda o pristojbama* (1810.g.) samo su mali dio onoga što je činilo građansko pravo u Vojnoj krajini 18. i 19. stoljeća, a časnici su bili ti koji su obnašali dužnost predsjednika sudova.¹⁶

Časnici kao predstavnici zakona imali su ogromnu moć nad stanovništvom kojim su zapovijedali u vojsci, ali tako i izvan nje. Nakana *Krajiških prava* bila je regulacija, koliko je

¹² *Isto*, 216-218.

¹³ Kristina Milković, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, *Povijesni prilozi* 25/31 (2006): 161, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/12802>.

¹⁴ Karl Kaser, *Slobodan seljak i vojnik II Povojačeno društvo (1754-1881.)*, prev. Josip Brkić (Zagreb: Naklada NAPRIJED d.d., 1997), 7.

¹⁵ Milković, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, 167.

¹⁶ Alexander Buczynski, „Organizacija policije i pravosuđa u Vojnoj krajini“, *Povijesni Prilozi* 13/13 (1994): 84, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/107191>.

to naravno situacija dopuštala, moći visokih časnika nad ostatkom krajiškog stanovništva. U pravosuđu uvedene su funkcije auditora koji su trebali predstavljati autonomne i specijalizirane činovnike koji bi predvodili pravosudne postupke ili bilo koje druge procese.¹⁷ Rješenje za problem zloupotrebe časničkih moći i povlastica bilo je da se u slučaju prekoračenja ovlasti, krajišnik mogao bez problema obratiti sudu, ali samo po pitanju prekoračenja ovlasti. Po pitanju zapovijedi ili vojnih obveza krajišnik je morao bez pitanja izvršavati svoje obaveze, bez prava na žalbu ili neposluh u suprotnom slučaju bile bi izvršavane stroge kazne.¹⁸

Najproblematičnije pitanje u pravnim odnosima između časnika i krajišnika bilo je posjedovanje zemlje. Obični krajišnici, u slučaju da ne bi bili plaćani od strane države za svoju službu, u zamjenu bi dobivali vojnokrajiško leno, zemlja je predstavljala odštetu za neplaćenu vojnu službu koju su krajišnici vršili za državu, zemlja je u principu bila neotuđiva, osim u slučajevima kada bi država drugačije odlučila. Usred vojne obveze koja je bila mizerno plaćena, služba na straži i sl., koju bi prosječni krajišnik bio obvezan obnašati, došlo je do propadanja lena koji bi on dobio od države. Često bi lena onda bila prodavana, a ista bi, uz dopuštenje pukovnika, bila kupljena od strane viših časnika.¹⁹ Država nije htjela da se ponovi situacija kao u Banskoj Krajini netom pred Corduaove i Hildburghausenove reforme kada su kapetani i ostali članovi časničkog sloja imali ekspanzionalno veći dio lena u svome posjedu od običnog krajišnika.²⁰ Činjenica da su krajišnici bili i obvezani na radu dva dana godišnje na časničkoj zemlji nimalo nije pomagala.

Do početka 19. stoljeća zadaća državnog vrha, odnosno Dvorskog ratnog vijeća u Beču, biti će daljnja reorganizacija Vojne krajine po pitanju uprave, sudstva, zemljišno-posjedovnih prava, pojedinstvenjenje vojne službe i općenito završavanje teritorijalne preraspodjele Vojne krajine.²¹ Razdoblje od 1745.-1770. obilježeno je ovim procesom, a mnoge posljedice bit će vidljive u *Osnovnom krajiškom zakoniku* (1807.g.). Po svojoj se prirodi razlikovao od ranijih *Krajiških prava*, u najveću ruku zato što su se njegove odredbe

¹⁷ Milković, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, 168.

¹⁸ *Isto*, 170.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik I*, 214.

²¹ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik II*, 12.

odnosile, ne samo na članove krajiške hijerarhije poput sudaca, časnika i činovnika, već i na najobičnijeg krajišnika ako ćemo vjerovati Milković na riječ.²²

Odredbe u *Osnovnom krajiškom zakoniku* također su upućivale na jednu zanimljivu anomaliju. A to jest postojanje dvojake segregacije unutar cjelokupnog časničkog sloja. Prema riječima Kristine Milković, časnički se sloj podijelio po vertikalnoj razini na više i niže časnike, to je očekivani rezultat zbog same naravi vojne hijerarhije koja je utemeljena po činovima. Druga podjela, za koju bi mogli reći da je horizontalne naravi, jest ona da su postojali slojevi krajišnih časnika i stranih časnika. Krajišni časnici bi dobivali zemlju u posjed kao dio plaće za svoju službu dok su strani časnici najčešće sačinjavali stožerni sloj časnika koji bi bili u cijelosti plaćani iz državne blagajne.²³ Uzimajući ovu činjenicu u obzir s opravdanim razlozima bi se dalo zaključiti kako su na vertikalnoj razini „domaći“ časnici bili niže rangirani od onih stranih. Kad pogledamo osim plaće ostale povlastice koje su viši časnici uživali možemo govoriti čak i o dva različitim slojevima vojne hijerarhije, a ne samo jednom. Milković navodi kako su viši časnici uživali plaćene državne stanove, osim toga, možda i najznačajnije, bili su oslobođeni radničke tlake na državnim lenima koji su bili u posjedu drugih oficira, zatim visoko rangirani časnik ne bi mogao biti osuđen u sudskom procesu čak ni od strane pukovnika kao vrhovnog zapovjednika jedne pukovnije, za punomoćnu osudu trebalo je prethodno o predmetu postupka izvijestiti generala i čekati njegovu potvrdu legitimnosti procesa.²⁴

Podjela na strane i domaće časnike također nije bila bez svog uzroka, naime jedino mjesto u kojemu se moglo u potpunosti nekoga osposobiti za časničku službu bilo je u Grazu. Tamo je 1807. osnovan „Krajiški upravni institut“ koji je na, isprva dvogodišnjim potom trogodišnjim, tečajevima obučavao časnike za zvanje „upravnog časnika“. Upravni časnici morali su biti spremni usvojiti sve ono što je bilo potrebno za efikasno upravljanje kako vojnim tako i civilnim poslovima.²⁵

Jedna je stvar problematična s cijelom segregacijom časničkog sloja. Zašto je ona uopće postojala, ako je po Milković, Marija Terezija išla do te mjere da je dopuštala svakom uniformiranom krajiškom časniku pristup na dvor bez obzira na podrijetlo pa čak i osnovala

²² Milković, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, 163.

²³ *Isto*, 171.

²⁴ *Isto*, 172.

²⁵ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik II*, 21.

Red Marije Terezije²⁶? Odgovor je najvjerojatnije da je podjela nusprodukt sve daljnje birokratizacije Vojne krajine koja će djelomično biti obustavljena nakon prve polovice 19. stoljeća. Sam pristup birokratskom aparatu je ograničen, a kamoli napredovanje unutar njega. Da je Vojna krajina s vremenom više postajala činovnička tvorevina nije nepoznata stvar, a prosječni hrvatsko-slavonski krajišnik imao je malo izgleda za uspjeh i napredak u takvom svijetu.

2.3 Vojnoadministrativni ustroj u 19. stoljeću

Kada govorimo o Vojnoj krajini 19. stoljeća možemo zapravo s pravom reći kako je ona nastala još u drugoj polovici 18. stoljeća. Prekretnica bi bila odstupanje vojvode od Hildburghausena s pozicije „vojnog nadravnatelja unutarštajerskih zemalja“ 1749.²⁷ Nakon toga vrhovni organ za vođenje Vojne krajine seli se iz Dvorskog ratnog vijeća u Grazu, u Dvorsko ratno vijeće u Beču. Ovo je za Vojnu krajinu značilo dvije stvari: kao prvo, napokon je slomljen utjecaj štajerskih staleža u rukovođenju poslovima i uređivanju uprave, kao drugo Vojna krajina sada je pala pod veći utjecaj carske dinastije, do te mjere da je svaki krajišnik smatran direktnim podanikom cara i može odgovarati samo caru i njemu podređenom Dvorskom ratnom vijeću u Beču.

Najznačajnija promjena bila je napuštanje starog sustava kapetanija i generalkomandi za sustav pukovnija i regimenti. Jedan od razloga ovoga prijelaza leži u tome što su nakon Rata za austrijsku baštinu shvatili potencijal jedne jeftine profesionalne vojne snage. Prethodno tome krajišnici su sudjelovali u borbama na talijanskom bojištu 1734. tijekom Rata za poljsko nasljeđe.²⁸ Sustav pukovnija i regimenti pokazao se izrazito praktičan zato što je novačenje po takvom sustavu znatno ubrzalo i olakšalo proces integracije krajišnika u redove unificirane carske vojske iz ostalih zemalja Monarhije. Prema riječima Karla Kaser: „Integriranje krajišnika u stajaću vojsku zahtijevalo je formiranje regimenti, bataljuna i kumpanija. Nova jedinstvena uprava bila je vjerni odraz vojne strukture“.²⁹ Ova reforma vojno-administrativne uprave nije zapravo nešto fundamentalno različita od starog sustava kapetanija. Mnoge od starih formacija preostale su i u novome formatu, ali su sada uglavnom

²⁶ Milković, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, 164.

²⁷ Egger, „Dvorsko ratno vijeće i Ministarstvo rata kao središnji upravni organi Vojne krajine“, 150.

²⁸ Isto, 149.

²⁹ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik II*, 13.

nazivi generalati zamijenjeni s terminom krajina. Na mjesto Karlovačkog generalata došla je Karlovačka krajina, na mjesto Varaždinskog generalata Varaždinska krajina, isto vrijedi i za Slavonski generalat.³⁰

Za vrijeme cara Josipa II. bilo je također i kratkotrajno odstupanje od ovog sistema. Ne po pitanju regimenti koje su ostale u funkciji, ali isključivo kao vojne jedinice. Usred preopterećenosti civilnim i zapovjednim dužnostima u kojima su se zatekli zapovjednici i časničko osoblje Vojne krajine kasnog 18. stoljeća, car Josip II. odlučio je uvesti zasebne samoupravne jedinice - kantone.³¹ Alexander Buczynski preciznije tvrdi kako je *Kantonski zakon* pored olakšanja časničke dužnosti trebao poboljšati poljoprivredne prihode Vojne krajine, ideja je bila da bi se pod opreznim vodstvom specijaliziranih upravnih časnika trebala poboljšati proizvodnja i razvoj gospodarstva, ali nažalost nova je organizacija vojnih komuniteta u okvirima tog zakona jednostavno bila neefikasna, a vojna vlast gušila je svaku mogućnost samorazvoja.³²

Vojni komuniteti predstavljaju povlaštena središta u kojima je bio promoviran razvoj obrta i trgovine. Prvi vojni komunitet bio je Stara Gradiška, a prozvan je komunitetom 1748. Zatim su vojnim komunitetima prozvani Zemun i Brod 1749., nakon njih status su također dobili Petrovaradin (1751.), Srijemski Karlovci i Bukovac (1753.). Vojni komuniteti su također uživali određenu količinu samouprave, birali su magistrata (tijelo s izvršnom i pravosudnom moći), u mirnodopskom razdoblju imali su manje vojne obveze i niz drugih pogodnosti. Njihova je pozicija vrlo slična poziciji slobodnih kraljevskih gradova u kasnom i razvijenom srednjem vijeku.³³ Još jedan od namijenjenih ciljeva vojnih komuniteta olakšavanje tranzicije na novčarsku privredu, s one naturalnih prihoda. Tijekom vremena za potrebe opskrbljivanja i opremanja krajišnika vlasti u Beču shvatile su kako će za pokrivanje proračuna morati uvesti neku vrstu poreza. Krajišnici očito nisu bili oduševljeni ovom idejom jer su se nerijetko čak i bunili oružjem protiv novih tlaka ili poreza, kao primjer bili su stanovnici Pokuplja koji kada su bili priključeni civilnom dijelu Hrvatske pobunili protiv vlastele.³⁴ Trgovci vojnih komuniteta u teoriji su onda trebali predstavljati sponu između krajišnika poljoprivrednika kojima bi trebao novac za plaćanje povećanih rashoda Vojne

³⁰ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik II*, 14.

³¹ Ljerka Vuk, „Razvoj institucija vlasti na području Slavonije u 18. i 19. stoljeću“ (diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2006), 51.

³² Alexander Buczynski, „Nastanak i organizacijski oblik vojnih komuniteta od 1748. do 1850.g.“, *Arhivski vjesnik* 34-35 (1992): 190, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/68393>.

³³ *Isto*, 187.

³⁴ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik I*, 248.

krajine, a proizvedeno bi onda bilo preneseno u civilni gdje je postojala potražnja. Nažalost to je na koncu ostala samo ideja.

Izuzevši područja vojnih komuniteta vlast vojske bila je mjerodavna za sva ostala mjesta na prostorima pukovnijska. Hrvatsko-slavonska Vojna krajina obuhvaćala je prostor od sveukupno 11 pukovnijska koje su dalje bile podijeljene na bataljune i kompanije. Ovo je vojna podjela jedne prosječne krajine. Broj regimentskih područja unutar jedne krajine varirao je, uzimajući u obzir količinu teritorija koju je obuhvaćala jedna krajina. Na primjer, Varaždinska je krajina imala dva regimentska područja: Križevačka i Đurđevačka regimenta s tim da je sjedište obadviju regimenti bio grad Bjelovar³⁵ u kojemu je 1756. izgrađena nova utvrda po naredbi Marije Terezije. Slavonska krajina u svom opsegu imala je tri regimentne jedinice - Gradiška regimenta (Nova Gradiška), Brodska regimenta (Vinkovci) i Petrovaradinska regimenta (Srijemska Mitrovica). Banska krajina obuhvaćala je dvije regimentske jedinice - 1. Banska regimenta (Glina) i 2. Banska regimenta (Petrinja). Karlovačka krajina imala je četiri regimente - Slunjska regimenta (Slunj, pa kasnije Karlovac), Ogulinska, regimenta u Otočcu i naposljetku Lička regimenta (Gospić).³⁶ U novijoj literaturi često se koristi termin pukovnije umjesto regimenta ili regimentsko područje, ali mislim da je svakako izraz regimenta koji je Josip Brkić u prijevodu iskoristio prikladniji, zato što su pukovnije najveće teritorijalne jedinice Vojne krajine, jedino je termin krajina označavao veću teritorijalnu jedinicu. Andrej Čebotarev, s druge strane, upozorava na to da se krajiška pukovnijska znatno razlikovala od obične monarhijske pukovnije. On isto naglašava da je u Krajini pukovnijska, osim što je bila vojna formacija, također bila teritorijalna administrativna jedinica, a da je termin regimenta preuzet iz latinskoga jezika.³⁷

Zatim, regimente su se dalje dijelile na bataljune. Bataljuni predstavljaju jednu čistu vojno-taktičku formaciju, kao i danas to je samo jedna podjela unutar vojnog razredbenog sustava. Naime, jedan bataljun je bio dalje dijeljen na četiri do šest kompanija. Bataljun sam po sebi nije imao nikakvu zemaljsku upravnu razinu, ali kompanije su zato bile zasebne upravne jedinice. Jedno kompanijsko upravno područje sačinjavao je broj sela koji je bio potreban da se napuni kvota vojnika jedne kompanije, u pravilu prilikom prijelaza na regimentski sustav novačenja kvota novaka bila je duplo veća od one u starom kapetanijskom

³⁵ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik II*, 14.

³⁶ *Isto*.

³⁷ Andrej Čebotarev, „Građa za proučavanje upravnog sustava krajiških pukovnijska (1746-1873) s posebnim obzirom na Ogulinsku krajišku pukovnijsku br. 3“, *Arhivski vjesnik* 34-35 (1992), 197-199, pristup ostvaren 13.9.2020., <https://hrcak.srce.hr/68394>.

sustavu. Prema tome jedna kompanija nakon 1750-ih godina morala je sadržavati otprilike 250 ljudi.³⁸ Kompanija je bila jedna zasebna upravna cjelina, zato što je imala svoje zapovjedništvo koje bi najčešće bilo u jednom od najvećih sela koja su dijelom kompanijskog područja. Zapovjednici kompanija bili su nadležni za sve civilne i vojne poslove na području svoje kompanije, s tim da sela sama po sebi nisu pripadala vojnoj organizaciji, a razlog tomu bila je ogromna varijacija u veličinama sela.³⁹

Kako je rečeno sada nešto o zapovjednicima kompanija trebalo bi se reći nešto i o najnižim činovima krajiške vojske onima koji čine najniži sloj neke vrste zapovjednika makar to bilo samo u vojnom vidu. Dakako da je pojam zapovjednik možda izrazito velikodušan u ovoj situaciji. Za početak možemo se koristiti statističkim podacima o plaćama ovih vojnika. Na najnižoj razini možemo pretpostaviti kako nije došlo do radikalnih promjena, što u činovima, što u njihovim funkcijama obvezama. Ponovno napominjem da su ovo plaće najnižih časnika, onih koji bi savršeno možda pristajali tom opisu u djelu Kristine Milković kad je opisivala položaje viših i nižih časnika kako u pravnom, tako i u socijalnom pogledu.

Najniži čin kojeg Karl Kaser navodi u svojoj statistici plaća vojnika nedugo pred reorganizaciju 30-ih godina jest čin desetnika, njegova plaća je iznosila otprilike 31 jutara⁴⁰ zemlje u Slavonskom generalatu. Iznad njega nalazio se narednik koji je imao 24 i 1/8 jutara zemlje kao naturalnu plaću, a pored toga primao je i 19 guldena kao godišnju plaću u gotovini. Stražmeštar nam je išao zatim, nije nužno morao biti više rangiran od narednika, ali po nazivu čina očito da je rukovodio ili makar vodio evidenciju o stražarskoj dužnosti. On je kao plaću dobio 37 i 5/16 jutara zemlje, a godišnja plaća u guldenima mu iznosila je 24 guldena. Zastavniku je bilo dodijeljeno 83 jutara zemlje u obradu, godišnja plaća je iznosila 36 guldena. Poručnik funkcija koja je najbliža višoj časničkoj službi na početku 18. stoljeća donosila je 90,5 jutara zemlje za obradu i godišnju plaću od 60 guldena. Kapetan, u novom sistemu, je najvjerojatnije bio zapovjednik jedne od kompanija, on je u starom sustavu dobivao 156 jutara zemlje i pored toga primao je plaću od 100 guldena na godinu. Naposljetku veliki kapetan koji je najvjerojatnije jednak pukovniku 19.st., dobivao je 312 jutara zemlje za obradu i godišnju plaću od 200 guldena.⁴¹ Linija podjele između viših i nižih časnika kako je to opisala Kristina Milković najvjerojatnije se povlači između poručnika i kapetana, eventualno možda između poručnika i narednika. Nažalost sama vojna hijerarhija i dalje nije

³⁸ Isto, 15.

³⁹ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik II*, 15.

⁴⁰ Jutar zemlje= 1600 četvornih hvatova \approx 5800 m²

⁴¹ Kaser, *Slobodan seljak i vojnik I*, 234.

dovoljno istražena pa je zasad najbolje što možemo uzeti na temelju prijašnjih podataka tvrditi kako na „terenskoj“ razini vojska nije prolazila kroz radikalne promjene na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće. Kristina Milković i sama zaključuje kako je časnički život i dalje ostao kao istraživačka „enigma“.⁴²

Ako govorimo o samome vrhu hijerarhije Vojne krajine, moramo početi od Dvorskog ratnog vijeća u Beču koje će kasnije postati Ministarstvo rata. Jedina institucija njima nadležna bila je institucija samoga cara, a tako je funkcioniralo još od sredine 18. stoljeća nakon terezijanskih reformi.⁴³ Dvorsko ratno vijeće funkcioniralo je na temelju odjeljenja koja su nazvana departmanima. Vrhovna upravna ustanova Vojne krajine opisana je sljedećim riječima, a njih nam donosi ranije navođen Rainer Egger u svome citatu Carla von Hietzingera: „Čitavom Vojnom krajinom upravlja preko svojih glavnih zapovjedništava c. kr. Dvorsko ratno vijeće, ovo milostivo dvorsko mjesto velike i hrabre austrijske vojske. Pod njegovim nadzorom nalaze se i dva departmana na čijem čelu se kao referent nalazio po jedan c. kr. dvorski vijećnik; Vojnokrajiški departman kao vojna, politička i gospodarska zemaljska uprava, te jedan od četiri Pravosudna departmana za pravosudnu upravu“. Odmah nakon što nam prenosi te riječi, Egger daje opasku o birokratskoj prirodi Dvorskog ratnoga vijeća.⁴⁴ Po pitanju administracije i birokracije slična struktura se prenosila i na najniže razine uprave Vojne krajine.

Tako su pukovnije također imale svoje departmane zadužene za provođenje protokola koji su propisivani unutar zidova Dvorskog ratnog vijeća u Beču. Urudžbeni zapisnici vodili su se na razini cijelih pukovnija i sadržavali su sve predmete koji bi se dali na rješavanje nadležnim tijelima.⁴⁵

Dvorsko ratno vijeće samo po sebi prolazilo je kroz izmjene u svome sastavu i djelovanju u redovnim intervalima. Od sredine 18. stoljeća pa do zamjene Dvorskog ratnog vijeća s Vrhovnom vojnom komandom 1853., bilo je minimalno tri promjene strukture Dvorskog ratnog vijeća u Beču, a promjene su se odnosile na preraspoređivanje obaveza između šest departmana koji su uglavnom imali propisane zadatke, neki su bili zaduženi za

⁴² Milković, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, 181.

⁴³ Egger, „Dvorsko ratno vijeće i Ministarstvo rata kao središnji upravni organi Vojne krajine“, 150.

⁴⁴ *Isto*, 139-140.

⁴⁵ Čebotarev, „Građa za proučavanje upravnog sustava krajiških pukovnija (1746-1873) s posebnim obzirom na Ogulinsku krajišku pukovnicu br. 3“, 203.

civilna pitanja, neki vojna, neki za pravosudna pitanja, neki za procese unaprjeđenja časnika i sl.⁴⁶

Dvorsko će ratno vijeće i samo biti preimenovano u Ministarstvo rata 1. lipnja 1848., da bi potom 1853. nastala Vrhovna vojna komanda. Ni Vrhovna vojna komanda neće se predugo zadržati, zato što će u godinama raspuštanja ponovno biti uvedeno Ministarstvo rata, s opaskom da će u završnim godinama tijelo za raspuštanje Vojne krajine biti Prezidijalni ured istoga ministarstva.⁴⁷

2.4 Svakodnevni život krajišnika

Ovisio je uvelike o vrsti vojne službe koju je krajišnik morao obnašati. Vojna je vlast očekivala od krajišnika da redovno obnaša ranije spomenutu vojnu službu i da pored toga obrađuje zemlju kako bi sebi osigurao egzistenciju. Vojna služba bila je raspoređena na dane u godini. Kaser nam prenosi prosječne godišnje obveze jednog krajišnika u gradiškoj regimenti: kordonska služba 168 dana (sprečavanje prijelaza zaraze kuge na prostor Monarhije), stožerna služba 14 dana, ordonancijska služba sedam dana (raspoređivanje dijelova, najvjerojatnije usjeva u agrikulturni), egzercirska služba 35 dana (vježba), transport zatvorenika dva dana, pomoć pri smaknućima tri dana, pregled oružja i odore tri dana, pripreme za ordonancijsku i kordonsku službu 30 dana.⁴⁸

Uz opasku mora se navesti kako su tijekom samog 19. stoljeća količine obveza i vojna služba krajišnika počeli biti smanjivani. Vladajući su slojevi shvatili kako krajiške obitelji nisu jednostavno dovoljno sposobne za obnašanje svih zadataka koji su im bili propisivani. Rezervne snage krajine također su se brojčano smanjile, to je išlo do tolike mjere da su bili osnovani posebni zemaljski bataljuni koji su bili neka vrsta posljednje pričuvne snage. Ovi bataljuni brojali su svega 200 ljudi.⁴⁹ Ipak, unatoč svemu Vojna se krajina i dalje pokazala kao vrijednim izvorom ljudstva za ratne ekspedicije. Buna u Ugarskoj 1848. godine bila je srušena uz pomoć snaga Vojne krajine. Tada je pod vodstvom bana Josipa Jelačića koji je tada obnašao dužnost glavnog zapovjednika Vojne krajine, podignuta vojna sila od 50 000

⁴⁶ Egger, „Dvorsko ratno vijeće i Ministarstvo rata kao središnji upravni organi Vojne krajine“, 152.

⁴⁷ *Isto*, 153.

⁴⁸ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik II*, 35.

⁴⁹ *Isto*, 37.

vojnika iz rezerve.⁵⁰ Većina tih krajišnika bili su dijelom ranije spomenutih zemaljskih bataljuna i u borbu su išli slabo naoružani i još slabije opremljeni.

U načelu, krajišnici su morali sebe sami opremiti, barem je takav slučaj bio po pitanju uniforme, u ranijem dobu također održavanje konja kod husara bio je teret krajišnika. Po prijelazu na regimentni sustav regrutacije i organizacije i općenito prijelaza Vojne krajine iz obrambene u vojnu funkciju javila se potreba za promjenom gospodarske slike krajine.

Vojna krajina morala je preći na novčarsku privredu, novac je morao postati temeljno sredstvo razmjene, ali problem je bio u tome što je Krajina dotada funkcionirala po principu prirodne razmjene. Prirodna je razmjena već koje stoljeće bila dominantni način razmjene dobara, do te mjere da u Slavoniji primjerice novac praktički nije ni postojao.⁵¹ Jedan od rijetkih načina za prikupljanje novčanih sredstava bio je vršenje prekovremene tlake, što je donosilo otprilike 12 guldena radne odštete, ali to je bilo efikasno samo ako bi obitelj imala višak muških članova koji nisu bili potrebni u obradi lena. Još jedan od načina bilo je stavljanje zemlje u arendu⁵², ali to je naravno imalo smisla za one koji su imali višak zemljišta. To su najčešće mogli biti visoko rangirani časnici.

Uprava je isto radila na poticanju optjecaja novca unutar krajine. Isprva pokušavalo se ravnomjerno raspodijeliti teret financiranja opremanja krajišnika. Za početak uvedena je obvezna dadžbina za one obitelji koje nisu davale nijednog muškarca u vojnu službu. Kasnije, kada su vlasti shvatile kako je to zapravo nekakva vrsta poreza odlučili su uvesti i pravi porezni sustav na područje Krajine. Porez je bio izračunavan za svaku obitelj posebno uzimajući u obzir količinu zemljišta kojom je obitelj raspolagala, taj porez nazvan je zemljarinom.⁵³ Također, uvedena je i službena nadoknada za one obitelji koje su u vojnu službu davale jednog sposobnog vojnika. Nadoknada je bila u iznosu od 12 guldena i bila je sasvim dovoljna za opremanje krajišnika vojnom odorom za koju je prethodno krajišnik sredstva sam morao prikupiti, ta naknada je nazvana službenim konstitutivom.⁵⁴

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik II*, 74-75.

⁵² Zakup zemlje u kojemu iznajmitelj zemlje dobiva novčanu naknadu za obrađenu zemlju

⁵³ Kaser, *Slobodni seljak i vojnik II*, 82.

⁵⁴ Isto, 82-83.

Porez na zemlju se s vremenom povećavao pa je tako nakon poreznih reformi početkom 19. stoljeća bio povećan. Do 1857. Iznos će se zemljarine poduplati, ali će zato i eksponencijalno povećati proizvodnja u poljoprivredi, naročito žitarica⁵⁵.

Jedan dio poreza ipak je odlazio na financiranje vojno-krajiške uprave koja je u većem svome dijelu ostala nepromijenjena osim u onom kratkom razdoblju *Kantonalnog ustroja* oko 1787. Osim povećanja u porezu, krajišnici su također u 19.st. morali podnijeti povećanje rabote gdje je svaki stanovnik godišnje imao 4,5 dana u usporedbi s otprilike 1773. kada je seljak imao otprilike dva dana rabote.⁵⁶ Još jednom za kraj podsjetimo na činjenicu da je jednostavno sve bilo podređeno vojsci od uređenja uprave pa do života najobičnijeg vojnika unutar krajine. Svakodnevni život za krajišnika bio je održavanje ravnoteže između vojne obveze i osiguravanje egzistencije sebe i obitelji.

⁵⁵ *Isto*, 87-91.

⁵⁶ *Isto*, 94.

3. Zaključak

Vojnoadministrativni sklop Vojne krajine jest jedan vrlo specifičan primjer simbioze civilnog i vojnoga života. Vojna krajina, kao što joj i ime govori, imala je u prvom redu vojni ustroj i svaki aspekt života bio je podređen vojnome režimu. To se najbolje vidi kada uzmemo u obzir teritorijalno-administrativnu podjelu same Krajine na pukovnije, regimente, kompanije i satnije. Ovakva organizacija nije bila slučajna, zato što nedugo nakon sredine 18. stoljeća i sukoba koji su se odvijali u tome periodu, vladajući slojevi shvaćaju kolika je prednost zapravo imati jednu teritorijalnu jedinicu koja u vrlo kratkom roku može osposobiti jednu vojsku od 50 tisuća ljudi. S pravom se može reći kako je Vojna krajina jedini razlog opstanka Austro-Ugarske Monarhije nakon revolucija 1848. Prethodno tome Vojna je krajina još uvijek služila kao tampon zona između, doduše na zalasku snaga, Osmanskog Carstva i Austro-Ugarske Monarhije. Sve je to bilo omogućeno planskom izgradnjom jednog tvrdokornog vojno-birokratsko sustava uprave koji korijene vuče iz 18., a u potpunosti je realiziran početkom 19. stoljeća. Svi propisi i protokoli koji još i danas prema Andreju Čebotarevu stoje stručno neistraženi u arhivima, sva ta arhivska građa i dalje možda krije nekakvo dublje znanje o svim procesima vezanim uz nastajanje i uspostavu vojno-upravnog sustava Krajine. Osim toga, niži rangovi hijerarhije Vojne krajine, oni časnički slojevi, preostali su kao neka vrsta enigme. Ako uzmemo u obzir koliko je zapravo časnički kadar utjecao na živote krajišnika, zapravo nam nije puno toga poznato. Najdetaljniji uvid u prirodu i funkciju časničkoga kadra najvjerojatnije bi dali uvidi u spise protokola departmana Dvorskog kraljevskog vijeća u Beču koje je bilo zaduženo za praćenje i unaprjeđivanje časničkih karijera. U ostalim izvorima, ako želimo saznati nešto više o ljudima koji su činili „elitu“ Vojne krajine, potrebno je čitati između redova ili iz konteksta građe pokušati deducirati nešto više o njima. Prilikom istraživanja mogu se naći iznosi plaća ili obveze nižih časnika i nekolicine više rangiranih oficira u 18. stoljeću kada je Vojna krajina teritorijalno i upravno drugačije bila strukturirana, a podaci za 19. stoljeće su izostali. Zaključak da su funkcija, obveze i plaća ostale iste nakon reforme sustava se sam nameće, ali upravo suprotno saznajemo kako su oficiri s promjenom sustava morali također preuzeti niz novih odgovornosti koje su se odnosile na civilna pitanja. Doduše, za obveze pravosuđa nisu dobivale naknade, ali i dalje ostaje pitanje: koliko je zapravo još toga ostalo ispod površine. U ovome trenutku možemo samo reći kako je krajišnik od 16. godine pa do 60. godine bio podanik apsolutnoga vojnoga režima u Beču. Govoriti o moralnosti cijele situacije je

besmisleno, ali zato se definitivno mora odati počast Beču za stvaranje nečeg što se pokazalo punim pogotkom u taktičkom i geopolitičkom smislu.

Literatura

1. Buczynski Alexander, „Nastanak i organizacijski oblik vojnih komuniteta od 1748. do 1850.g.“, *Arhivski vjesnik 34-35* (1992): 185-194, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/107191>.
2. Buczynski Alexander, „Organizacija policije i pravosuđa u Vojnoj krajini“, *Povijesni Prilozi 13/13* (1994): 77-109, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/107191>.
3. Čebotarev Andrej, „Građa za proučavanje upravnog sustava krajiških pukovnija (1746-1873) s posebnim obzirom na Ogulinsku krajišku pukovnicu br. 3“, *Arhivski vjesnik 34-35* (1992): 195-212, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/68394>.
4. Egger Rainer, „Dvorsko ratno vijeće i Ministarstvo rata kao središnji upravni organi Vojne krajine“, prevela Deana Kovačec, *Arhivski vjesnik 34-35* (1992): 139-155, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/68389>.
5. Kaser Karl, *Slobodan seljak i vojnik I: Rana krajiška društva (1545-1754.)*, Preveo Josip Brkić (Zagreb: Naklada NAPRIJED d.d., 1997).
6. Kaser Karl, *Slobodan seljak i vojnik II Povojačeno društvo (1754-1881.)*, preveo Josip Brkić (Zagreb: Naklada NAPRIJED d.d., 1997).
7. Milković Kristina, „Položaj časnika prema zakonskoj regulativi za Vojnu krajinu: Krajiška prava (1754.) i Osnovni krajiški zakon (1807.)“, *Povijesni prilozi 25/31* (2006): 161-182, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/12802>.
8. Moaćanin Fedor, „Organizacijske strukture u Vojne krajine do sredine 18. st“ *Arhivski vjesnik 34-35* (1992): 157-163, pristup ostvaren 13.9.2020. <https://hrcak.srce.hr/68390>.
9. Vojna krajina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 12. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65199>>.
10. Vuk Ljerka, „Razvoj institucija vlasti na području Slavonije u 18. i 19. stoljeću“ Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2006.